

IMPAK PENGLIBATAN KOMUNITI DALAM PEMBANGUNAN PELANCONGAN LUAR BANDAR

(The Impact of Community Involvement in Rural Tourism Development)

Muhammad Asri Ibrahim* & Novel Lyndon

ABSTRAK

Industri pelancongan telah terbukti boleh menyumbangkan pelbagai impak yang positif terutama kepada penduduk di kawasan pelancongan. Malaysia misalnya telah menjadi tarikan pelancong untuk sekian lamanya disebabkan keindahan kawasan luar bandar yang masih belum diterokai. Walaubagaimanapun proses pembangunan pelancongan memerlukan penglibatan yang aktif daripada komuniti tempatan. Persoalan kajian ini adalah sejauhmanakah penglibatan komuniti setempat membantu proses pembangunan lestari kawasan pelancongan dan apakah bentuk impak yang diterima oleh komuniti tempatan yang berada dikawasan pelancongan. Objektif kajian ini adalah untuk meneliti penglibatan komuniti luar bandar dalam pembangunan lestari dan impak yang diterima oleh komuniti Tanjung Sedili yang berada di kawasan pelancongan. Pendekatan kualitatif telah digunakan dalam penyelidikan ini melalui temubual mendalam. Seramai 6 orang informan dipilih menggunakan kaedah persampelan bukan kebarangkalian iaitu persampelan *snowball* digunakan. Hasil kajian ini mendapati bahawa penglibatan komuniti tempatan adalah berada pada tahap simbolik dalam pembangunan pelancongan luar bandar. Dalam masa yang sama, impak ekonomi terhadap komuniti luar bandar adalah sangat baik berbanding dengan impak sosial- Kesimpulan kajian ini ialah impak penglibatan komuniti dalam pembangunan pelancongan luar bandar perlu diberi nilai tambah bagi merangsang penglibatan aktif komuniti luar bandar. Implikas kajian ini ialah pihak kerajaan harus memastikan program-program yang telah dijalankan benar-benar memberi manfaat kepada golongan sasaran melalui pendekatan bersepadu antara komuniti sasaran dan pihak perancang pembangunan.

Kata kunci: Pelancongan, Luar Bandar, Sokongan Komuniti, Penglibatan Komuniti & Impak Komuniti

ABSTRACT

For decades, the tourism industry has been providing a variety of positive impacts especially to the local community in the tourism area. For instances, Malaysia has been a tourist attraction to the local people and outsiders who has since appreciating its beauty in unexplored countryside. However, the tourism development process requires active involvement from the Tanjung Sedili community. The research is aimed at analyzing whether the involvement of the local community could assist the sustainable development process in the tourism area and how the changes affecting the tourism ecosystem in the rural area. The objective of this research is to study the level of involvement of rural communities towards sustainable development in the area and to identify the impact of tourism development projects. This study utilized a qualitative design, involved 6 informants where a random sampling technique, snowball was selected. The finding of this study found that the involvement of the local community was at a

significant level where the local community also received a necessary positive economic impact rather than social and environment from the tourism development process. This study will be able to facilitate the local and relevant authorities in ensuring that the programs that have been carried out are beneficial to the targeted group or need to be improved.

Keywords: Tourism, Rural, Community Support, Community Involvement, Community Impact

PENGENALAN

Di Malaysia kerajaan mahupun swasta rancang mempelbagaikan produk baru untuk pelancong agar dapat mencapai sasaran pertumbuhan perolehan dan pelancong asing. Adalah amat penting untuk Malaysia mengekalkan daya persaingan di Asia Tenggara dan mempunyai produk baru bagi menarik lebih ramai pelancong asing. Para penyelidik mendefinisikan bahawa pelancongan sebagai melibatkan pergerakan atau perjalanan ke suatu tempat dengan tujuan sama ada melihat alam semulajadi, berekreasi, berehat, bercuti atau motif yang lain (Choy 2013; Hamzah & Habibah 2013). Inisiatif dan tarikan baru telah diusahakan oleh pihak kerajaan dan swasta beberapa tahun ini sebagai persediaan menerima pelancong (Ibrahim & Abdul Razzaq 2011).

Rasoolimanesh et al. (2017) menyebutkan bahawa salah satu produk pelancongan yang boleh dibangunkan adalah pelancongan luar bandar. Menurut beliau lagi Pelancongan luar bandar adalah bentuk pelancongan yang menumpukan aspek yang unik yang terdapat di luar bandar yang mampu menjadi daya penarik pelancong daripada dalam mahupun luar negara. Pelancongan luar bandar adalah pelancongan yang mempunyai tahap perkembangan yang sangat pantas dikebanyakkan negara (Caffyn & Lutz 1999; Scheyvens & Scheyvens 2015; World Travel & Tourism Council 2017). Tambahan pula, pelancongan luar bandar melangkaui perlancongan berbentuk pertanian, ia juga melibatkan percutian yang mendedahkan kepada pelancong untuk menghargai alam semulajadi, menjalankan aktiviti rekreasi, memburu, seni dan budaya sebagai sebahagian daripada pelancongan luar bandar (Telfer & Sharpley 2007).

Perkembangan industri pelancongan di sebuah kawasan atau destinasi yang berpotensi untuk dimajukan adalah amat digalakkan kerana industri pelancongan telah terbukti boleh menyumbangkan pelbagai impak yang positif terutama kepada golongan atau penduduk tempatan di kawasan pelancongan (Omar 2013). Impak positif yang dimaksudkan bukan sahaja melibatkan aspek sosioekonomi semata bahkan turut melibatkan aspek sosial, budaya dan alam sekitar masyarakat tempatan seperti mana dapatan yang dibuat oleh (Suhaya et al. 2013). Didalam penyelidikan ini penyelidik telah memilih untuk menggunakan pendekatan teori pelancongan berasaskan kepada komuniti atau *Community Base Tourism* (CBT). Mann (2000) mendefinisikan CBT didalam buku *The Community Tourism Guide* dengan menyatakan bahawa CBT adalah satu bentuk sokongan atau budaya saling membantu, saling menyokong antara satu sama lain, unit sosial sebagai satu ahli masyarakat dalam sesuatu kampung atau kelompok. Biasanya kelompok ini akan bekerjasama, bergotong royong dalam menjadikan komuniti mereka dikenali terutamanya dalam bidang pelancongan. (Ashley et al. 2000) menyebutkan bahawa pelancongan berasaskan komuniti ini merupakan inisiatif yang bertujuan untuk menggalakan golongan komuniti setempat yang berpendapatan rendah untuk diberi peluang bagi meningkatkan pendapatan mereka.

Melalui pendekatan ini penglibatan komuniti di dalam sektor pelancongan bukan sahaja dapat memberi impak kepada masyarakat tempatan terutamanya didalam meningkatkan taraf ekonomi penduduk tempatan malah, ia juga memberikan peluang kepada komuniti Tanjung Sedili untuk melebarkan jaringan sosial mereka dengan pelancong dari luar tanjung Tanjung Sedili seterusnya dapat mengurangkan jurang sosial antara masyarakat bandar dan luar bandar. Secara umumnya sebahagian besar komuniti di Tanjung Sedili bekerja sebagai petani dan nelayan. Komuniti tempatan masih lagi mempunyai kebergantungan yang tinggi terhadap pekerjaan berasaskan sektor pertanian dan nelayan (Zaimah et al. 2015). Ini menunjukkan bahawa perlunya kepada sokongan dan bantuan daripada pihak luar untuk memajukan serta meningkatkan pendapatan komuniti tempatan.

Berdasarkan statistik yang dibentangkan oleh Exco Pelancongan Negeri Johor, Liow Chai Tung, lima daerah utama yang sering dikunjungi pelancong domestik dan antarabangsa di negeri Johor ialah Johor Bahru, Kota Tinggi, Mersing, Pontian dan Muar. Beliau menyatakan bahawa jumlah keseluruhan pelancong atau pelawat antarabangsa yang direkodkan sepanjang tahun 2017 adalah 14.44 juta manakala jumlah pelancong yang datang ke negeri Johor pada tahun 2018 adalah seramai 7.52 juta orang sehingga Jun 2018. Melalui statistik yang ditunjukkan dapat dilihat bahawa daerah Kota tinggi, iaitu daerah dimana kajian ini dibuat merupakan daerah yang kedua tertinggi menerima kehadiran pelancong, ini menunjukkan pelancongan di kawasan kajian mempunyai potensi yang besar untuk dibangunkan dan menjadi model yang baik dalam pelaksanaan pembangunan pelancongan. Walaubagaimanapun terdapat beberapa perkara yang diperhalusi dan dikaji iaitu mengenai penglibatan dan impak yang melibatkan komuniti setempat. Justeru, penduduk tempatan perlu memainkan peranan penting dalam memajukan sektor pelancongan setempat dengan penglibatan mereka secara aktif (Amir et al. 2015).

Melalui pemerhatian dan temubual dilakukan, penglibatan komuniti tempatan masih lagi tidak jelas. Komuniti tempatan dikatakan tidak serius untuk terlibat dalam proses pembangunan pelancongan. Penglibatan penduduk tempatan didalam pembangunan pelancongan dan pengurusan warisan menyumbang kepada pembangunan ekonomi dan meningkatkan kualiti hidup penduduk setempat (Rasoolimanesh, Jaafar, et al. 2017). Komuniti kajian merupakan komuniti yang berada dipinggir bandar dan potensi pembangunan di kawasan kajian masih lagi boleh dipertingkatkan terutamanya melibatkan ekonomi. Komuniti tempatan juga tidak melihat bahawa kedudukan mereka di kawasan pedalaman sebagai suatu aset yang boleh dibangunkan dan memberi impak kepada komuniti mereka ini sepertimana yang dinyatakan oleh Yoon et al. (2001) bahawa beberapa penyelidik telah menjalankan penyelidikan dan mendapati pelancongan memberi impak dari segi ekonomi, sosial dan alam sekitar, jelas menunjukkan bahawa pembangunan komuniti dapat diukur daripada impak yang diterima oleh komuniti tempatan. Didalam penyelidikan ini isu melibatkan masalah sosial seperti masalah penagihan dadah dikalangan belia tempatan turut diberikan tumpuan ini dapat dilihat daripada laporan yang dilaporkan oleh Agensi Antidadah Kebangsaan Malaysia yang menyatakan bahawa maklumat dari program perangi dadah habis-habisan 3.0 menunjukkan seramai 158,092 pelajar di Johor berisiko untuk terjebak dengan permasalahan dadah ini. Selain itu, kesedaran pelancong dan penduduk didalam komuniti kajian menjaga kelestarian alam sekitar dan juga dilihat masih lagi diperingkat yang sangat minimum dan harus diteliti. Melihat kepada permasalahan yang wujud, beberapa persoalan kajian perlu dirungkaikan iaitu sejauhmanakah penglibatan komuniti setempat membantu proses pembangunan lestari dan bentuk impak yang diterima oleh komuniti tempatan yang berada di kawasan pelancongan.

Melalui kajian ini fokus penglibatan komuniti luar bandar dalam pembangunan lestari dan impak kepada komuniti tempatan yang berada dikawasan pembangunan plancongan dapat dikenalpasti.

SOROTAN KARYA

Penglibatan dan sokongan komuniti tempatan kepada sesuatu pembangunan plancongan lestari adalah bergantung kepada persepsi mereka samaada negatif mahupun positif (Telfer & Sharpley 2007). Penglibatan daripada komuniti di dalam proses pembuatan keputusan memberi impak yang positif dan berfaedah kepada komuniti tempatan terutamanya melibatkan kelompok yang masih lagi mempunyai cara hidup yang tradisional dan nilai yang berbeza (Mitchell & Reid 2001; Sheldon & Abenoja 2001). Persepsi positif dan negatif dikalangan penduduk mengenai impak pembangunan plancongan memberi pengaruh kepada penglibatan mereka didalam aktiviti plancongan dan pengekalan apa-apa pembangunan plancongan yang dijalankan (Nicholas et al. 2009). Selain daripada itu, Sharpley (2014) menyatakan impak persepsi yang positif daripada komuniti akan menggalakkan penduduk tempatan untuk menyokong pembangunan plancongan, manakala impak persepsi yang negatif akan menekan keluar penduduk tempatan untuk menolak pembangunan plancongan setempat.

Kewujudan konflik ini sememangnya bertepatan dengan dapatan yang dibuat oleh Hwang et al. (2012) yang menyebutkan bahawa konflik antara pemaju plancongan luar bandar dengan penduduk atau komuniti tempatan. Ini perlu diselesaikan melalui proses perancangan bersama antara pihak pemaju pembangunan plancongan dengan komuniti tempatan. Gursory et al. (2010) menyatakan bahawa kebanyakan komuniti yang terlibat dikawasan plancongan akan mengawal komuniti mereka daripada kesan negatif dan akan memilih untuk tidak terlibat secara langsung dalam plancongan bagi mengelakkan impak buruk kepada komuniti mereka, dapatan ini dilihat lebih berbentuk kepada pengawalan komuniti, ini sekaligus menunjukkan bahawa komuniti tempatan masih lagi mahu mengekalkan budaya tradisional yang diamalkan dan mengelak pengaruh negatif menyerap dikawasan komuniti mereka.

Ini menunjukkan bahawa sebahagian masyarakat akan terlibat secara langsung dalam proses pembangunan kawasan plancongan sekiranya kepentingan dan keperluan mereka diambil kira, dijaga serta mereka tidak dipinggirkan dalam proses pembangunan plancongan komuniti setempat. Komuniti juga mempunyai penilaian dan persepsi terhadap pembangunan sesebuah kawasan plancongan. Kajian impak plancongan terhadap kualiti hidup penduduk perlu dilakukan bagi mengenal pasti penerimaan impak plancongan terhadap kualiti hidup penduduk terhadap pembangunan plancongan di sesebuah destinasi (Choy 2013; Hamzah & Habibah 2013). Ini bagi memastikan industri dan aktiviti plancongan dapat terus berkembang ataupun sebaliknya. Choy (2013) bahawa kajian impak terhadap komuniti yang dilakukan haruslah mengambil kira tiga elemen iaitu impak ekonomi, impak sosial dan alam sekitar.

Deccio & Baloglu (2002) menyebutkan bahawa terdapat beberapa implikasi dan kesan kepada komuniti termasuk kesesakan lalulintas, projek pembangunan, jenayah dan kesan percampuran antara kualiti hidup dan kecelaruan identiti didalam sesebuah komuniti plancongan, kesan yang disebutkan dilihat bukan sahaja memberi kesan atau impak negatif secara fizikal malah memberi kesan yang besar dari aspek psikologikal Andereck & Vogt (2000) mendapati komuniti luarbandar biasanya tidak memerlukan perubahan budaya, perubahan ekonomi dan pengaruh politik meresap dikomuniti mereka. Saxena et al. (2007) mendapati bahawa komuniti luar bandar adalah komuniti yang paling terkesan daripada polisi

ekonomi tradisional yang diperkenalkan oleh kerajaan. Ini secara langsung menunjukkan perlunya kepada penelitian melibatkan polisi pembangunan pelancongan di luar bandar. Liu (2006) kurangnya perhatian kepada pembangunan pembangunan kapasiti oleh pihak kerajaan turut memberi impak negatif kepada komuniti setempat ini menunjukkan bahawa berlaku pembangunan terpilih dan ini memungkinkan komuniti yang berpotensi untuk dibangunkan tidak dibangunkan dan akhirnya akan membantutkan potensi sesuatu komuniti. Selain daripada Aspek penjagaan dan kepentingan kepada komuniti,

Jaffry & Hasbullah (2015) didalam dapatannya pula menyebutkan bahawa kehidupan flora dan fauna mudah terjejas sekiranya vegetasi semulajadi mereka diubahsuai ataupun dimusnahkan akibat daripada kegiatan pembangunan yang tertumpu kepada aktiviti pelancongan dan rekreasi. Kepentingan untuk menjaga ekosistem alam sekitar juga menjadi teras kepada pembangunan pelancongan komuniti kerana ia merupakan asset yang membezakan kawasan pelancongan itu adalah benar-benar memberi manfaat untuk menikmati keindahan alam sekitar dikawasan luar bandar seperti mana yang dinyatakan oleh McGehee & Andereck (2004) bahawa komuniti masih lagi mempunyai pemahaman yang sangat sedikit mengenai impak pelancongan kepada komuniti tempatan dapatan ini boleh dikaitkan dengan usaha yang dilakukan oleh pihak berkuasa tempatan dan kerajaan untuk memastikan karang dan ekosistem di laut dapat dijaga dengan baik. Dengan penglibatan yang baik, komuniti dan juga pelancong perlu dididik untuk menghargai alam sekitar dan sekiranya proses pemuliharaan tidak dijalankan maka potensi untuk berlaku kepupusan habitat yang unik akan berlaku dan ini sangat memberi impak yang negative kepada potensi pelancongan sesuatu kawasan.

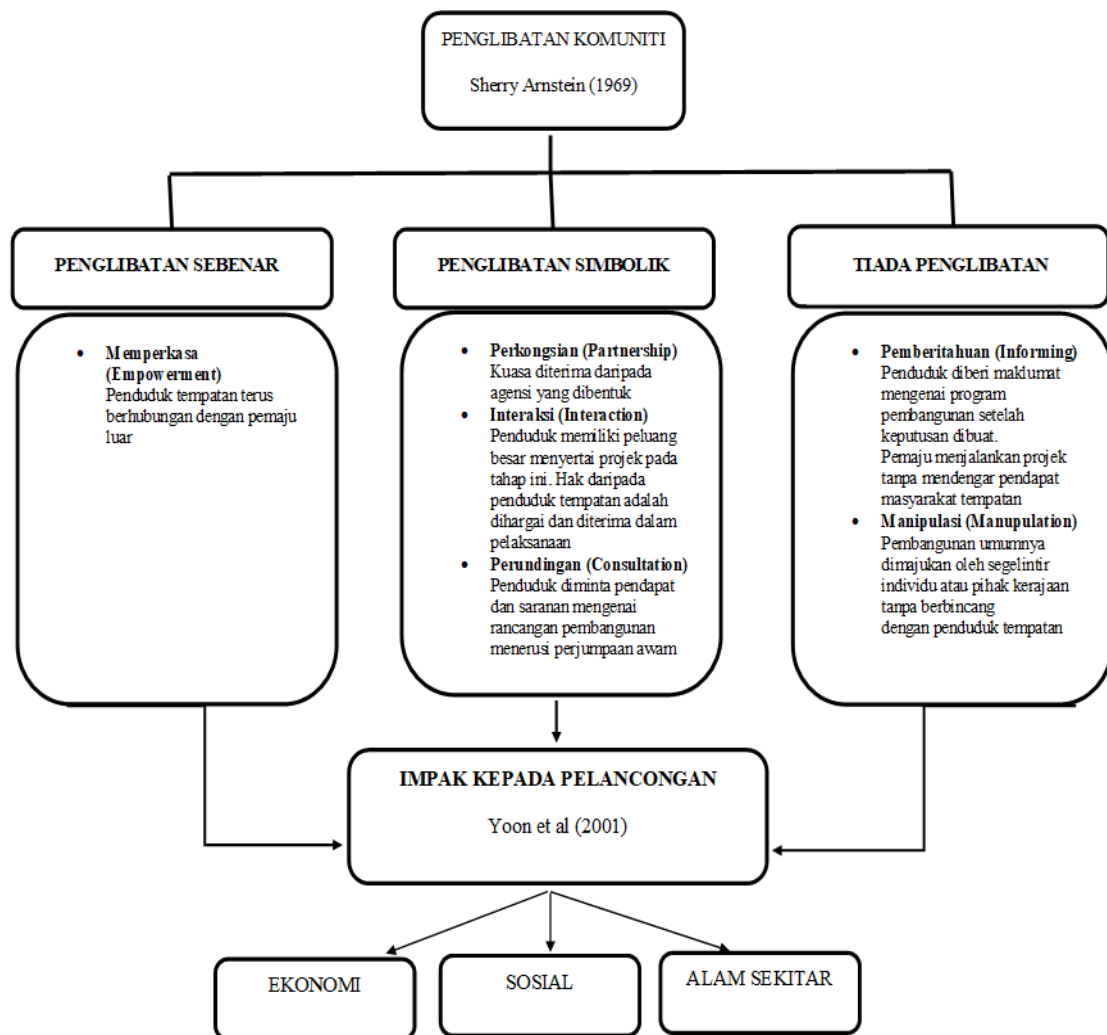
KERANGKA KONSEPTUAL

Azhar Abdul Gani (2013) menyatakan bahawa teori yang sesuai digunakan dalam melihat penglibatan komuniti didalam pelancongan adalah teori yang dibina oleh Sherry Arnstein (1969). Sherry Arnstein memberikan pecahan penglibatan komuniti terbahagi kepada 3 Tahap iaitu, tahap pertama ialah penglibatan sebenar iaitu pada tahap ini komuniti mempunyai sifat memperkasa. Antara ciri-ciri yang ada didalam penglibatan sebenar ialah penduduk tempatan terus berhubung dengan pemaju yang berada di luar kawasan mereka tinggal bagi membangunkan pelancongan dalam komuniti mereka. Penduduk tempatan juga mempunyai kawalan seluruh pembangunan tanpa mana-mana kuasa luar yang mampu untuk mempengaruhi mereka. Bentuk penglibatan kedua ialah penglibatan yang berbentuk simbolik atau terdapat beberapa jenis penglibatan simbolik iaitu perkongsian, interaksi dan perundingan. Bentuk penglibatan ketiga ialah tiada penglibatan, menurut Sherry, terdapat dua jenis bentuk iaitu pemberitahuan dan manipulasi. Penglibatan jenis pemberitahuan, penduduk hanya akan diberitahu mengenai program pembangunan setelah keputusan dibuat. Selain itu, pemaju akan menjalankan projek tanpa memaklumkan atau menerima pendapat dari masyarakat tempatan. Bagi jenis manipulasi pula pembangunan umumnya dimajukan oleh segelintir individu tanpa memaklumkan terlebih dahulu kepada masyarakat tempatan. Terdapat perbezaan yang jelas antara pemberitahuan dan manipulasi, iaitu manipulasi melibatkan individu dan pemberitahuan adalah melibatkan pihak pemaju dalam bentuk skala yang lebih besar.

Selain itu kerangka konseptual disesuaikan dengan 3 faktor yang memberi impak kepada komuniti tempatan. 3 faktor yang dilihat memberi impak adalah dari sudut Ekonomi, Sosial dan Persekitaran di kawasan perlancongan indikator impak ini diambil daripada kajian

yang dibuat oleh Yoon et al. (2001). Impak pertama yang dibincangkan dalam kerangka impak adalah Faktor ekonomi. Faktor ekonomi didalam pembangunan pelancongan ini ada dibincangkan didalam Cater ((1993) yang menyebutkan bahawa untuk melihat persepsi pembangunan komuniti indikator sosial, alam sekitar dan matlamat ekonomi harus diambil kira. Ia sedikit sebanyak membantu dalam meningkatkan kualiti hidup komuniti setempat dalam tempoh masa yang Panjang dan singkat. Keperluan kepada peningkatan taraf hidup dan pendapatan yang tinggi ini akan mengeluarkan mereka daripada garis kemiskinan (Jaafar et al. 2015). Selain itu, Impak ekonomi yang diharapkan kepada komuniti setempat adalah apabila mereka mempunyai peluang pekerjaan dan dapat mengutip hasil daripada sektor pelancongan yang dijalankan seperti mana yang dinyatakan didalam Davis et al. (1988).

Impak kedua yang harus diambil kira kepada komuniti luar bandar didalam pelancongan adalah impak sosial. Melihat dari sisi Impak sosial Mccool & Martin (1994) menyatakan bahawa terdapat pelbagai manfaat yang diterima oleh komuniti tempatan iaitu mereka dapat bertukar-tukar budaya dan berkongsi pengalaman dengan pelancong daripada luar . Komuniti tempatan juga gemar untuk berkongsi dengan pelancong luar kelebihan kawasan mereka seperti kawasan sejarah dan kawasan alam semulajadi yang masih lagi belum diterokai. Impak yang ketiga yang perlu diambil kira kesan kepada pembangunan pelancongan kepada komuniti adalah impak alam sekitar. Impak alam sekitar mempunyai dapatan yang lebih kritikal, seperti mana yang disebutkan oleh para penyelidik (Jaffry & Hasbullah 2015; Mcareavey & Mcdonagh 2011; McGehee & Andereck 2004) bahawa berlaku perubahan ekosistem dan pembangunan dan ia memberi impak kepada alam sekitar. Melalui kajian ini ketiga-tiga indikator yang memberi impak ini diuji dan diperhatikan.

Rajah 1: Kerangka Konseptual Impak Kajian Penglibatan Komuniti didalam Sektor Pelancongan. Diadaptasi dari Sumber Sherry Arnstein (1969) dan Yoon et al. (2001)

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan rekabentuk kajian kualitatif membantu penyelidik membuat penerangan yang jelas dengan membangunkan tahap perincian terhadap kajian melalui penglibatan menerusi pengalaman dalam penyelidikan. Kelebihan penyelidikan ini adalah data yang akan diperolehi adalah berkenaan dengan fenomena sosial yang dikaji daripada pandangan informan sendiri. Rekabentuk kajian ini adalah berbentuk deskriptif kerana ia bertujuan untuk meneliti dan mengkaji secara sistematik berkaitan impak pelancongan kepada komuniti tempatan.

Kaedah *snowball sampling* dipilih didalam kajian ini. Pemilihan kajian ini bertepatan sepertimana yang dinyatakan oleh Patton (1990) yang menyatakan bahawa penyelidik akan mendapat data yang lebih banyak dan bermakna didalam kajian. Fokus utama kaedah ini dipilih adalah disebabkan untuk menghuraikan isu yang berlaku dilapangan oleh informan melalui temubual yang dijalankan. Temubual antara penyelidik dan informan ini memberi fokus

terhadap makna penglibatan komuniti didalam pembangunan pelancongan menurut pandangan mereka dan melihat sejauhmana penglibatan didalam pelancongan ini mampu memberi impak kepada kehidupan komuniti dikawasan kajian. Soalan kajian yang dibuat adalah soalan kajian berbentuk berstruktur.

Temubual yang dijalankan mengambil masa selama satu jam hingga ke satu jam setengah dan terdapat juga sesetengah daripada temubual yang dijalankan mengambil masa yang agak lama. Jumlah informan yang dipilih adalah berdasarkan syor yang dinyatakan oleh Creswell (2014) sejumlah 6 orang informan dikalangan komuniti tempatan telah dipilih dalam kajian ini informan utama dalam penyelidikan ini adalah Setiausaha di Pejabat Dewan Undangan Negeri (DUN) Tanjung Sedili, beliau merupakan ahli masyarakat yang telah lama tinggal dikawasan kajian dan mengenali individu yang terlibat dalam sektor pelancongan. Informan utama ini akan ditandakan sebagai R1. Informan utama ini akan memperkenalkan kepada ketua kampung Gembut di Tanjung Sedili, ketua kampung ini telah bertugas sebagai ketua kampung selama hampir 15 tahun dan arif mengenai demografi serta aktiviti masyarakat. Ketua kampung ini akan ditandakan sebagai R2 didalam analisis keputusan dan perbincangan kajian. Untuk mengetahui keterlibatan penduduk, di dalam sektor pelancongan, pengusaha inap desa turun ditemubual dan ditandakan sebagai R3. Selain pengusaha inap desa, pemandu bot juga dipilih untuk ditemubual dan ditandakan dengan R4. Untuk informan yang ke 5 dan ke 6 adalah dikalangan seorang pelancong dari negara Singapura yang boleh berbahasa Melayu dan ditandakan sebagai R5 serta pelancong tempatan yang ditandakan sebagai R6 yang menginap di Inap Desa di Kampung Gembut, Tanjung sedili.

Data dikutip menggunakan kaedah temubual mendalam dan panduan soalan telah dibentuk untuk membantu dalam proses temubual. Saiz tentang sampel kajian ini telah dicapai melalui sokongan yang berterusan terhadap ukuran atau kriteria tentang ketepuan teoritikal. Menurut Blaikie (2000) dan Neuman (2006) ketepuan teoritikal berlaku atau terjadi apabila tidak terdapat sebarang tema atau kategori baru yang muncul dan tidak terdapat data yang relevan yang boleh membincangkan atau bertindak terhadap kategori yang wujud. Kesemua temubual akan ditranskripsikan dan diformatkan untuk dimasukkan ke dalam pangkalan data Atlasti.8 dan digunakan untuk mencipta kategori dan dianalisis mengikut tema yang bersesuaian dengan kajian.

HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN

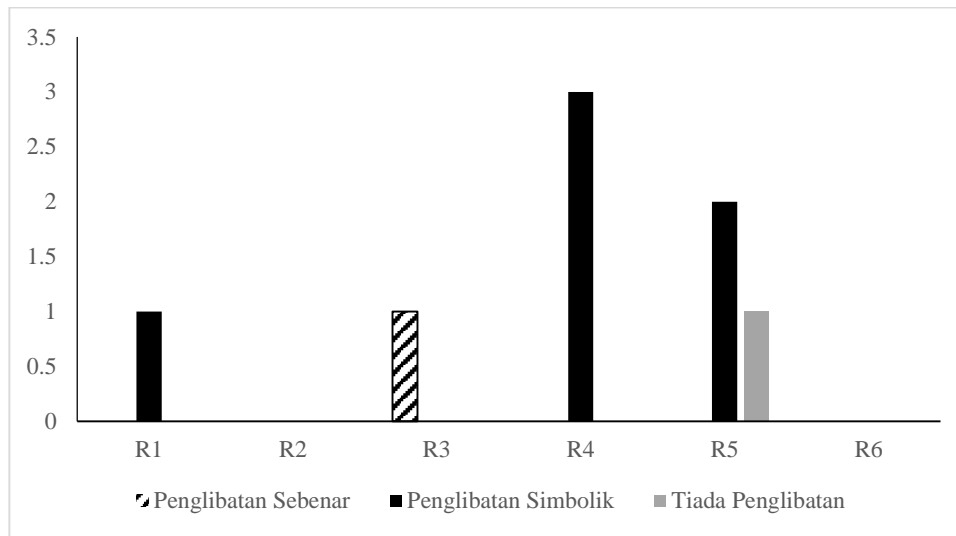
Berdasarkan kekerapan informan memberikan maklumat, Informan R4, R5 dan R2 konsisten menyatakan bahawa penglibatan mereka adalah diperingkat penglibatan simbolik. Penglibatan simbolik mempunyai beberapa beberapa jenis iaitu perkongsian, interaksi dan perundingan. Kekerapan tema berkenaan penglibatan simbolik yang paling tinggi ialah dari R4 iaitu sebanyak 3 kali ini dapat dibuktikan melalui pernyataan bahawa “... *Saya bekerja je dengan orang, kalau ada yang boleh saya sumbangkan saya sumbangkan la...*”. Informan menyatakan bahawa turut terlibat secara langsung dalam pembangunan pelancongan dikawasan kajian. Selain itu, informan turut menyatakan bahawa “...*bot-bot ni ade jugak orang luar punya. Diorang upah kat orang kampung, lepastu kitaorang bawa...*”. Informan menyatakan bahawa mereka akan mengambil peluang apabila mereka diminta untuk membawa bot-bot untuk pelancong memancing dikawasan perairan Laut Cina Selatan dan ini merupakan salah satu bentuk pengiktirafan kemahiran masyarakat setempat daripada pelancong kepada komuniti setempat. R4 juga turut menyatakan bahawa “...*orang tempatan dapat la manfaat,*

yang mana meniaga kedai makan, yang mana jual kedai runcit, barang-barang mentah ni...” Informan menyatakan bahawa bentuk perniagaan yang mereka jalankan dihargai dan mendapat manfaat daripada pelancong dan ini merupakan suatu yang positif kepada komuniti setempat. Selain daripada R4, R5 juga turut menyatakan bahawa bentuk keterlibatan komuniti setempat adalah diperingkat penglibatan simbolik. Ini dapat dibuktikan melalui kekerapan pernyataan daripada informan mengenai penglibatan simbolik dikenalpasti sebanyak 2 kali iaitu R5 menyatakan bahawa “...saya perhatikan memang ada, banyak pekerja homestay gadis-gadis tempatan dan mereka sangat baik...”. Ini menunjukkan bahawa sebagai komuniti tempatan, hak mereka dihargai dan mereka diterima bekerja didalam sektor pelancongan dikawasan kajian.

Selain itu, R5 turut menyatakan bahawa “...saya perhatikan orang kampung dapat peluang kerja, kedai-kedai jual lauk-lauk pun penuh bila musim cuti.... Kita pun kalau datang sini mesti bungkus keropok lekor...” Sekali lagi pernyataan yang disebutkan adalah konsisten iaitu komuniti tempatan tidak ketinggalan dalam proses pembangunan dan ia merupakan sesuatu yang positif kepada komuniti tempatan. Selain daripada R4 dan R5. Pernyataan dari R1 turut menyokong hasil dapatan iaitu terdapat satu kali kekerapan dalam pernyataan tembuial yang dilakukan ini dapat dibuktikan melalui pernyataan iaitu “...Kadang-kadang YB kawasan datang juga turun, tak pun telefon saya nak tau perkembangan. Ada juga kadang-kadang kalau mesyuarat dengan PBT panggil saya...”. Ini menunjukkan penglibatan simbolik berbentuk konsultasi dikenalpasti dalam pernyataan yang dinyatakan informan. Penduduk tempatan diminta untuk memberikan buah fikiran dan pendapat dan dalam konteks kajian ini, R1 telah dijemput untuk memberi pandangan melalui mesyuarat dan mempunyai hubungan yang baik seperti dengan wakil rakyat serta pegawai pihak berkuasa tempatan. Selain daripada penglibatan berbentuk simbolik, Penglibatan sebenar turut dikenalpasti didalam penyelidikan ini. Ini dapat dilihat melalui pernyataan yang disebutkan oleh R3 dengan satu kali kekerapan. Informan menyatakan bahawa “...kadang-kadang tu ada juga la ikut khursus pelancongan johor buat...”. Klien menyatakan bahawa mengikuti khursus pengurusan pelancongan yang dianjurkan oleh kerajaan negeri johor dan ini bertepatan dengan ciri-ciri penglibatan sebenar iaitu pemerksaan. Bentuk pemerksaan yang dikenalpasti dalam pernyataan R3 ialah pemerksaan didalam mengurus dan membangunkan inap desa dikawasan kajian.

Jadual 1: Analisis Penglibatan Komuniti Di Kawasan Kajian

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
PENGLIBATAN KOMUNITI						
Penglibatan Sebenar	0	0	1	0	0	0
Penglibatan Simbolik	1	0	0	3	2	0
Tiada Penglibatan	0	0	0	0	0	0

Rajah 2: Kekerapan penglibatan komuniti mengikut informan. Penglibatan simbolik menunjukkan kekerapan tertinggi bagi keseluruhan pernyataan informan

Impak Pembangunan Pelancongan kepada Ekonomi, Sosial dan Alam Sekitar

Beberapa impak diperolehi hasil daripada temubual yang dijalankan ke atas informan yang telah dipilih. Fokus tiga impak yang dilihat didalam kajian ini ialah impak kepada ekonomi, impak kepada sosial dan impak kepada alam sekitar. Berdasarkan Rajah 3, diceritakan huraian impak mengikut impak yang paling dominan dikawasan kajian. Impak yang paling dominan didalam kajian ini ialah impak Ekonomi, ini dapat dilihat melalui dapatan kekerapan kenyataan didalam temubual yang dijalankan. R1, R3 dan R4 secara konsisten menyatakan bahawa impak ekonomi memberi kesan penting kepada sektor pelancongan dikawasan kajian ini dapat dibuktikan melalui pernyataan yang dibuat oleh R1 iaitu “...setakat ni apa yang saya tengok ada, banyak budak-budak sini kalau tak kelaut dengan buat sawit diorang kerja kat chalet ke, homestay ke, ada yang full time, ade yang partime tak tentu...”. Ini menunjukkan bahawa komuniti tempatan mempunyai peluang pekerjaan selain daripada sektor pertanian, mereka boleh menambah pendapatan mereka melalui pekerjaan secara sambilan di Inap Desa yang berhampiran. Selain memberikan peluang pekerjaan R1 turut menyatakan bahawa “...kalau ada pesta, pertandingan memancing ke apa, ramai juga saya tengok pergi kedai-kedai sekitar kawasan sedili ni...” melalui pernyataan ini komuniti setempat juga berpeluang menambah pendapatan sekiranya terdapat penganjuran pesta atau pertandingan memancing diadakan dikawasan kajian. Mengukuhkan lagi hujah R1 turut menyatakan bahawa “...kadang-kadang tu saya nampak ada juga, orang bawa bot pergi memancing, orang homestay tu semua berbayar tak tau la untung ke tak...”. Ini menunjukkan bahawa komuniti tempatan berpeluang untuk menambahkan pendapatan mereka melalui inap desa dan perusahaan membawa pelancong memancing. Menyokong pendapat R1 ialah R3. R3 menyatakan “...bahawa semestinya ada, masa saya bila dah buka homestay ni banyak budak-budak kampung boleh kerja dengan saya. Tapi kadang-kadang diorang ni malas sikit...”. R3 turut menyatakan “...yang saya perhatikan banyak diorang ni berbelanja barang-barang mentah, macam ikan makanan-makanan laut...”. Ini menunjukkan bahawa disamping peluang pekerjaan memberi impak yang positif, permintaan hasil laut juga memberi kesan kepada positif kepada

peningkatan pendapatan komuniti tempatan. R3 turut bersetuju bahawa pelancongan turut mempengaruhi turun naik perniagaan beliau. Ini dapat dilihat pernyataan yang dinyatakan “...*memang banyak la, macam saya ni memang harap pelancong luar datang la, business saya ni pun harap pelancong, kalau takde pelancong habis la saya..*”. Selain daripada R1 dan R3, R4 turut menyokong bahawa impak ekonomi adalah impak yang paling dominan sepertimana yang disebut iaitu “...*Dekat sini saya nampak banyak orang singgah kat pantai-pantai. Macam kat Jason bay, ramai jugak orang datang. Jarang saya tengok medan selera tu tak ada orang...*”. R4 turut menyebutkan “...*Ye, ada bagi peluang pekerjaan. Terpulang kat budak-budak ni sebenarnya. Peluang dah ada kena la rebut, takkan semua benda nak bersuap. Nak ada duit, kena la buat 2,3 kerja...*”. Ini jelas menunjukkan bahawa peluang pekerjaan, peningkatan permintaan kepada produk tempatan, peningkatan kepada permintaan hasil laut menyumbang kepada peningkatan pendapatan dan seterusnya meningkatkan pendapatan komuniti setempat dan memberi impak ekonomi yang positif.

Impak kedua yang dilihat memberi kesan langsung kepada pembangunan pelancongan dikawasan kajian ialah impak sosial. R1, R2 dan R3 konsisten menyatakan bahawa impak sosial turut diterima hasil pembangunan pelancongan dikawasan kajian. Pengawalan sosial yang dibuat oleh komuniti tempatan agar komuniti tempatan tidak terpengaruh dengan budaya dan pengaruh daripada pelancong yang datang dapat dilihat melalui pernyataan oleh R1 iaitu “...*Kita jaga, anak-anak dah siap kita pesan awal-awal jadi melayu jangan buat bukan-bukan...*” selain itu tambah beliau lagi “...*Setakat ni jenayah besar-besar ni tak ada, yang ada cuma budak-budak dadah je bekeliaran keliling kampung ni. Dah report AADK dah ntah la senyap la pulak...*”. Ini menunjukkan bahawa walaupun kawalan sosial berlaku dikalangan masyarakat tempatan, namun unsur-unsur negatif seperti masalah penyalahgunaan dadah masih lagi wujud. R1 turut menyatakan bahawa “...*kat kampung ni takde la sesak mana, Cuma kalau ada pesta-pesta ramai la sikit orang...*”. Masalah kesesakan jalan bukanlah sesuatu yang memberi impak yang besar kepada masyarakat tempatan. Isu melibatkan kesesakan lalulintas ini turut dinyatakan oleh R1, R2 dan R3 rata-ratanya menyatakan bahawa faktor lalu lintas bukanlah faktor utama yang harus dirungsingkan. Impak sosial ini turut diulas oleh R2 yang menyatakan bahawa “...*kampung ni ada rukun tetangga kalau ada masalah, biasa rukun tetangga akan bantu, masalah jenayah besar-besar takde la pulak. Tak tau la yang kecil-kecil. Ala kalau setakat curi buah, curi ayam ni kita tak de la sampai report polis...*”. R2 dilihat boleh bertoleransi dengan masalah sosial dan percaya bahawa peranan yang dimainkan oleh rukun tetangga mampu mengurangkan masalah sosial yang berlaku dikalangan penduduk tempatan. Selain R1 dan R2, R3 turut menyatakan bahawa terdapat impak sosial yang diterima hasil pembangunan pelancongan di kawasan kajian, beliau menyebutkan bahawa “...*Belum pernah lagi saya dengar kes-kes jenayah pasal orang kampung dengan pelancong. Kalau ada pun budak-budak luar masuk kampung ni buat hal tapi tak la selalu...*”. Pernyataan yang dikemukakan oleh R3 seolah-olah memberikan justifikasi sepertimana yang disebutkan oleh R1 berkenaan masalah sosial bukanlah berpunca daripada komuniti tempatan, tetapi ia berpunca daripada individu daripada luar kawasan kajian. Melalui impak sosial dapat dilihat bahawa pengawalan sosial kepada komuniti setempat adalah sesuatu yang sangat baik, walaubagaimanapun sekiranya masalah penagihan dadah dikalangan individu daripada luar komuniti kajian, dibimbangkan sedikit sebanyak memberi tanggapan yang buruk dikalangan pelancong menurut Brunt et al (2000) walaupun program-program melibatkan pencegahan jenayah telah dilakukan dikawasan pelancongan pihak berkuasa tempatan harus memastikan bahawa keadaan terkawal dan jaminan keselamatan pelancong diterima sepanjang tempoh

percutian.. Pihak yang bertanggungjawab seperti Polis, Agensi Antidadah Kebangsaan dan pimpinan masyarakat harus digerakkan bagi mengatasi masalah ini. Kesedaran masyarakat untuk memaklumkan kepada pihak berkuasa harus dipertingkatkan sekira melihat aktiviti jenayah dilakukan di kawasan-kawasan pelancongan. Ini penting bagi memastikan komuniti tempatan dan pelancong yang datang ke kawasan pelancongan berada dalam keadaan selamat.

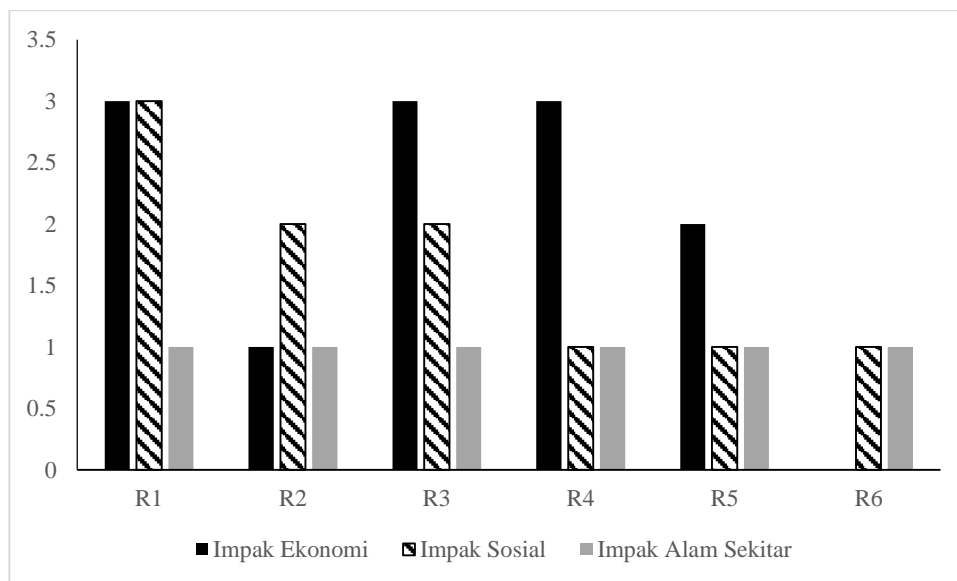
Selepas impak ekonomi dan impak sosial, impak yang dikenalpasti memberi kesan kepada pembangunan pelancongan ialah impak alam sekitar. Kesemua Informan bersetuju bahawa alam sekitar turun menerima kesan daripada pembangunan pelancongan. Dalam kajian ini impak alam sekitar memberikan impak yang negatif dalam proses pembangunan pelancongan ini dapat dilihat melalui pernyataan yang dibuat oleh R3 iaitu “...*Secara peribadi, masa saya bangunkan homestay ni. Ada jugak la kawasan yang kita kena tebang. Memang tak ada pilihan. Macam saya nak buat rumah rakit tepi sungai, memang kena bersihkan pokok bakau yang hidup tepi-tepi sungai..*” informan memaklumkan bahawa beliau tidak mempunyai pilihan untuk menebang pokok bakau di sekitar kawasan inap desa beliau untuk membangunkan rumah rakit. Selain daripada itu kesan negatif kepada alam sekitar yang dikenalpasti adalah melalui pernyataan yang disebutkan oleh R4 iaitu “...*Pembangunan ni saya tak nampak bagi kesan teruk sangat, yang saya nampak bila ada pesta-pesta orang luar ni banyak tinggalkan sampah kat tepi-tepi pantai. Itu saya rasa tak elok la.. kalau boleh tambah la tong sampah..*” informan memaklumkan acara-acara atau program yang dijalankan di kawasan pelancongan dicemari oleh pelancong dengan sampah-sampah. Pernyataan ini turut disokong oleh R6 iaitu informan menyatakan bahawa “*Kena kawal sikit, saya lalu dekat pantai Jason bay tu nampak bersepeh juga..lagi satu sampah dekat pasar malam tanjung tu saya nampak diorang macam tak urus dengan baik...*” informan memaklumkan bahawa berlaku masalah pencemaran sampah sarap dan pengurusan sampah yang tidak efisien di kawasan pasar malam Tanjung Sedili. Ini secara langsung menunjukkan bahawa impak negatif yang diterima oleh penduduk tempatan hasil daripada pembangunan dan pelaksanaan pelancongan di kawasan kajian. Jalan penyelesaian kepada masalah alam sekitar ini perlu diatasi kerana ia akan memberikan kesan negatif bukan sahaja kepada masyarakat tempatan malahan kepada pelancong. Kehidupan flora dan fauna mudah terjejas sekiranya vegetasi semulajadi mereka diubahsuai ataupun dimusnahkan akibat daripada kegiatan pembangunan yang tertumpu kepada aktiviti pelancongan dan rekreasi (Jaffry & Hasbullah 2015).

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT) perlulah mengambil langkah yang proaktif untuk mengatasi masalah ini. PBT seharusnya mempunyai rancangan pengawalan atau memperkemarkan standard prosidur sebarang pembangunan di kawasan pelancongan dengan menetapkan bahawa setiap pembangunan yang ingin dijalankan perlulah mendapatkan nasihat daripada pihak berkuasa seperti PBT atau Jabatan Alam sekitar, tujuannya untuk mendapatkan laporan alam sekitar sebagai satu langkah proaktif melindungi alam sekitar. Undang-undang yang lebih tegas juga harus dikuatkuasakan bagi memastikan pengusaha inap desa dan peniaga mematuhi pertauran yang telah ditetapkan. Selain itu, keperluan-keperluan awam berbentuk fizikal dan kesedaran awam harus dipertingkatkan. Contoh keperluan awam berbentuk fizikal seperti tong sampah harus ditambah bagi memastikan kawasan pelancongan di pantai Jason Bay tidak dicemarkan dengan sampah-sampah. Manakala keperluan kesedaran awam juga harus dipupuk dengan masyarakat kampung, pekerja homestay dan pengusahaan kedai makanan seharusnya diberikan latihan pemantapan tentang pengurusan sisa buangan terjadual dan sisa buangan pepejal ini penting bagi mengelakkan masalah yang lebih teruk iaitu pencemaran

plastik-plastik buangan dibuang ke pantai yang akhirnya menjejaskan ekologi di perairan Laut Cina Selatan.

Jadual 2: Impak Pelancongan kepada Komuniti

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
IMPAK PELANCONGAN						
Impak Ekonomi	3	1	3	3	2	0
Impak Sosial	3	2	2	1	1	1
Impak Alam Sekitar	1	1	1	1	1	1

Rajah 3: Impak perlancongan dari segi ekonomi, sosial dan alam sekitar mengikut informan. Impak ekonomi secara keseluruhannya merupakan nilai tertinggi berbanding impak sosial dan alam sekitar

KESIMPULAN

Kajian ini telah membuktikan bahawa penglibatan komuniti tempatan didalam pembangunan pelancongan diperingkat penglibatan simbolik sepertimana yang dinyatakan oleh Sherry Arnstein (1969) pihak kerajaan atau swasta perlu melibatkan komuniti tempatan dalam usaha membangunkan potensi dan idea komuniti tempatan sekurang-kurangnya diperingkat *empowerment* dan bukan hanya di peringkat simbolik sahaja contohnya pihak kerajaan dan swasta boleh mengadakan program-program pemerksaan kepada komuniti tempatan untuk meningkatkan kesedaran mengenai ekonomi, sosial dan alam sekitar. Selain itu daripada kajian ini juga mendapati bahawa masyarakat tempatan juga menerima impak ekonomi yang positif

berbanding sosial dan alam sekitar daripada proses pembangunan pelancongan dalam komuniti kajian.

Peluang pekerjaan, peningkatan dalam perniagaan dan permintaan kepada jualan hasil laut adalah tema yang jelas menunjukkan impak yang paling positif dan dominan didalam kajian ini iaitu impak ekonomi, manakala impak yang memberikankan kesan negatif kepada masyarakat setempat adalah impak alam sekitar, namun masalah ini boleh diselesaikan seandainya setiap anggota masyarakat memainkan peranan masing-masing misalnya dalam soal pengurusan sisa buangan pepejal terjadual ia sedikit sebanyak dapat mengurangkan masalah pencemaran alam sekitar apabila masyarakat memainkan peranan bersama. Impak sosial seperti masalah gejala dadah perlu di kawal secara total bagi menjamin keharmonian bermasyarakat dikawasan tersebut dan mengelakkan persepsi yang buruk kepada pelancong daripada luar, peranan masyarakat juga boleh digerakkan dengan memperkasakan peranan komuniti tempatan seperti rukun tetangga, RELA dan Rakan Antidadah (RADA) untuk menyalurkan sebarang maklumat berkenaan masalah sosial atau aktiviti jenayah. Secara keseluruhannya implikasi kajian ini bukan sahaja boleh menjadi panduan kepada pihak berkuasa tempatan dalam menilai program-program yang telah dilaksanakan dikawasan kajian samaada perlu dipertingkatkan atau perlu ditambahbaik. Kajian ini mampu dijadikan rujukkan kepada pengkaji-pengkaji yang berminat untuk mendalami ilmu pelancongan luar bandar. Oleh itu, peranan dan penglibatan aktif dari semua pihak sangat diperlukan dalam membangunkan sebuah pembangunan yang dapat membantu masyarakat luar Bandar dalam usaha memperkasakan potensi industri pelancongan ke dimensi yang lebih berkualiti dan sejahtera.

PENGHARGAAN

Kajian ini telah disokong oleh Geran Kursi Endowmen MPOB-UKM EP-2020-033 yang telah membolehkan kajian ini dijalankan dengan lancar dan jayanya.

RUJUKAN

- Amir, A. F., Ghapar, A. A., Jamal, S. A. & Ahmad, K. N. (2015). Sustainable Tourism Development: A Study on Community Resilience for Rural Tourism in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 168, 116-122.
- Andereck, K. L. & Vogt, C. A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*. 39(1), 27-36.
- Ashley, C., Boyd, C. & Goodwin, H. 2000. *Pro-Poor Tourism : Putting Poverty At the Heart of the Tourism Agenda*. *Significance*. 5, 1-6
- Azhar Abdul Gani, K. K. dan S. A. A. (2013). Memahami Penglibatan Komuniti Dalam Pembangunan Pelancongan Lestari. *Aceh Development International Conference 2013 (ADIC)*, 36-41
- Caffyn, A. & Lutz, J. (1999). Developing the heritage tourism product in multi-ethnic cities. *Tourism Management*. 20(2), 213-221.
- Cater, E. (1993). Ecotourism in the third world: problems for sustainable tourism development. *Tourism Management*. 14(2), 85-90.
- Choy, E. A. (2013). Sustainable tourism development in Malacca: Tourists perspective. *Malaysian Journal of Society and Space*. 9(3), 12-23.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design- Qualitative, Quantitative, and Mixed Approaches*.

Sage Publications.

- Davis, D., Allen, J. & Cosenza, R. M. (1988). Segmenting Local Residents By Their Attitudes, Interests, and Opinions Toward Tourism. *Journal of Travel Research*. 27(2), 2-8.
- Deccio, C. & Baloglu, S. (2002). Nonhost community resident reactions to the 2002 winter olympics: The spillover impacts. *Journal of Travel Research*. 41(1), 46-56.
- Gursoy, D., Chi, C. G. & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*. 49(3), 381-394.
- Hamzah, J. & Habibah, A. (2013). Impak pelancongan terhadap kualiti hidup bandar: perspektif penduduk Putrajaya. (Tourism Impact on Urban Quality of Life: Perspectives from the Putrajaya Residents). *Akademika*, 83(1), 45-5.
- Hwang, D., Stewart, W. P. & Ko, D. wan. (2012). Community behavior and sustainable rural tourism development. *Journal of Travel Research*. 51(3), 328-341.
- Ibrahim, Y. & Abdul Razzaq, A. R. (2011). Homestay Program and Rural Community Development in Malaysia. *Journal of Ritsumeikan Social Sciences and Humanities*. 2(1), 7-24.
- Jaafar, M., Rasoolimanesh, S. M. & Lonik, K. A. T. (2015). Tourism growth and entrepreneurship: Empirical analysis of development of rural highlands. *Tourism Management Perspectives*. 14, 17-24.
- Jaffry, Z. & Hasbullah, N. A. (2015). Pelancongan Rekreasi Berasaskan Cabaran Dan Biodiversiti: Isu Dan Konflik. *Pelancongan Rekreasi Berasaskan Cabaran Dan Biodiversiti: Isu Dan Konflik*. In International conference of social and humanities, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- Liu, A. (2006). Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia. *Tourism Management*. 27(5), 878-889.
- Mcareavey, R. & Mcdonagh, J. (2011). Sustainable Rural Tourism: Lessons for Rural Development. *Sociologia Ruralis*. 51(2), 175-194.
- Mccool, S. F. & Martin, S. R. (1994). Community Attachment and Attitudes Toward Tourism Development. *Journal of Travel Research*. 32(3), 29-34.
- McGehee, N. G. & Andereck, K. L. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research*. 43(2), 131-140.
- Mitchell, R. E. & Reid, D. G. (2001). Community integration: Island tourism in Peru. *Annals of Tourism Research*. 28(1), 113-139.
- Nicholas, L. N., Thapa, B. & Ko, Y. J. (2009). Residents' Perspectives Of A World Heritage Site. The Pitons Management Area, St. Lucia. *Annals of Tourism Research*. 36(3), 390-412.
- Omar, H. (2013). The Development Of Sustainable Cultural Heritage Tourism In Malaysia : Implication For Planning And Management Doctor Of Philosophy Newcastle University. (*Doctoral dissertations, Newcastle University*).
- Rasoolimanesh, S. M., Jaafar, M., Ahmad, A. G. & Barghi, R. (2017). Community participation in World Heritage Site conservation and tourism development. *Tourism Management*. 58, 142-153.
- Rasoolimanesh, S. M., Ringle, C. M., Jaafar, M. & Ramayah, T. (2017). Urban vs. rural destinations: Residents' perceptions, community participation and support for tourism development. *Tourism Management*. 60, 147-158.
- Saxena, G., Clark, G., Oliver, T. & Ilbery, B. (2007). Conceptualizing integrated rural tourism.

- Tourism Geographies*. 9(4), 347-370.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the Empowerment of Local Communities Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*. 20(2), 245-249.
- Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. *Tourism Management*. 42, 37-49.
- Sheldon, P. J. & Abenoja, T. (2001). Resident attitudes in a mature destination: The case of Waikiki. *Tourism Management*. 22(5), 435-443.
- Sherry Arnstein. (1969). Arnstein's Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*. 35(4), 216-224.
- Suhaya, S., Md Shafiin, S. & Norlida Hanim, M. S. (2013). Impak pembangunan industri pelancongan kepada komuniti di Pulau Langkawi. *Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia ke VIII (PERKEM VIII)*.
- Telfer, D. J. & Sharpley, R. (2007). Tourism and development in the developing world. *Tourism and Development in the Developing World*. Taylor & Francis Publisher, New York.
- World Travel & Tourism Council. (2017). Tourism Economic Impact 2017: World. *WTTC*.
- Yoon, Y., Gursoy, D. & Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism Management*. 22(4), 363-372.
- Zaimah, R., Suhana, S., Azima, A. M., Mohd Yusof, H., Mohd, S., Mustafa, O. & Ishak, Y. 2015. Kesejahteraan subjektif: Kajian kes nelayan di Sedili , Kota Tinggi , Johor Subjective well-being : A case study of fishermen in Sedili , Kota Tinggi , Johor. *Malaysia Journal of Society and Space*. 11(2), 87-94.

MAKLUMAT PENULIS

MUHAMMAD ASRI IBRAHIM* (Pengarang Koresponden)

Program Antropologi dan Sosiologi,
Pusat Kajian Pembangunan, Sosial dan Persekitaran (SEEDS),
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Kebangsaan Malaysia
asrie_ibrahim@yahoo.com

NOVEL LYNDON

Program Antropologi dan Sosiologi,
Pusat Kajian Pembangunan, Sosial dan Persekitaran (SEEDS),
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Kebangsaan Malaysia
novel@ukm.edu.my